

Male hidroelektrane u Srbiji dio su šire priče koja je zahvatila čitav Balkan. U posljednjih 20 godina stotine postrojenja izgrađeno je u slivu Dunava, od Rumunije na istoku do Albanije na zapadu, kao i od Sjeverne Makedonije na jugu do Slovenije na sjeveru, obuhvatajući tako i članice Evropske unije, ali i zemlje koje teže da to postanu.

Odobrenje za podsticaj malih hidroelektrana upravo je dolazilo iz Evrope. Cilj je bio da se podstakne “zelena” alternativa uglju, koji je dominantno gorivo za proizvodnju električne energije na ovim prostorima. Evropske banke nudile su kredite investitorima za projekte obnovljivih izvora, dok su države davale subvencije ne bi li podstakle privatne kompanije da ulažu u ovaj sektor.

Međutim, u mnogim od ovih zemalja zakoni koji štite životnu sredinu bili su slabi ili su se slabo sprovodili. Kombinacija državnih subvencija i labave regulative dovela je do ekspanzije gradnje malih hidroelektrana, pri čemu se zaštita prirode našla na putu profita. Ovakva postrojenja većinom su građena u udaljenim planinskim predjelima s brzim potocima koji su bili idealni za proizvodnju električne energije. Cijevi, beton i turbine svoje mjesto su tako našli duž netaknutih rijeka, zadirući u nacionalne parkove, rezervate prirode i staništa ugroženih autohtonih vrsta na ovim prostorima, poput balkanskog risa i dunavskog lososa. Istraživanje BIRN-a pokazuje paradoks evropske podrške balkanskim projektima obnovljivih izvora energije, koji su umjesto da sačuvaju prirodu, učinili suprotno. Uslovi zaštite prirode, koji bi trebali biti preduslov za izgradnju, često su bili ignorirani ili usputno pribavljani, o čemu svjedoči i slučaj izgradnje male hidroelektrane kojom se BIRN bavio.

“Zakonski okvir je davao mogućnost da se i takvi projekti (male hidroelektrane) na adekvatan način procesuiraju, da se sprovedu sve mjere zaštite i spriječe oni koji su bili štetni, ali se definitivno to u pojedinim ili većini slučajeva izigravalo, izbjegavalo”, objašnjava za BIRN Goran Sekulić, bivši pomoćnik direktora u Sektoru za istraživanje i razvoj u Zavodu za zaštitu prirode Srbije, institucije koja je zadužena za izdavanje rješenja o uslovima zaštite prirode. Dokumentacija do koje je došao BIRN pokazuje da su najmanje 24 male elektrane, od ukupno 116 njih koje su u 2019. bile dio državnog sistema za proizvodnju električne energije, izgrađene bez ovog dokumenta – u prosjeku svaka peta elektrana nema uslove zaštite prirode. Institucije se do sada nisu bavile previše ovim pitanjem. Zbog sumnje da su nezakonito pribavili građevinske dozvole jer nisu imali uslove zaštite prirode, Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture analiziralo je tri od ukupno 24 slučaja koja je pronašao BIRN. Ni u jednom slučaju nije bilo daljnjeg gonjenja.

Motiv investitorima da uđu u biznisa MHE jesu subvencije poznatije kao feed-in tarife, koje države koriste kako bi privukle privatni sektor da ulaže u obnovljive izvore. Država garantira da će električnu energiju proizvedenu u takvim postrojenjima kupovati po fiksnoj cijeni

određeni vremenski period - u Srbiji je to 12 godina. U poslednjih deset godina, šteta po prirodu postala je sve očiglednija u Srbiji, a u čitavom regionu ljudi su se žalili na isušivanje potoka i polja, kao i na to što su građevinski radovi uništavali delove netaknute prirode.

Bijes zbog načinjene štete naveo je lokalne ekološke pokrete, poljoprivrednike i predstavnike seoskih mjesnih zajednica da protestiraju na ulicama Beograda. Energetska zajednica pozivala je zemlje u regionu da ukinu subvencije, dok su evropske banke pooštrile pravila za finansiranje obnovljivih izvora.

Odgovornost za to što su ove elektrane građene bez rješenja o uslovima dijele lokalne samouprave i nekoliko državnih institucija. U septembru 2019. predsjednik Srbije Aleksandar Vučić odgovorio je na pritisak ekoloških aktivista obećanjem da će formirati posebnu komisiju koja bi preispitala male hidroelektrane u zemlji izgrađene u posljednjih deset godina. BIRN je u oktobru 2020. poslao pitanja Vučićevom kabinetu, ali nije dobio odgovor.

Janez Kopač, direktor Sekretarijata Energetske zajednice, naglasio je da krajnja odgovornost za zaštitu životne sredine leži na Srbiji.

Iako su se našle u centru strategije za obnovljive izvore u Srbiji, male hidroelektrane nisu proizvele ni blizu dovoljno električne energije koja bi pomogla da se ispuni obaveza prema Energetskoj zajednici. Međutim, isplatile su se investitorima. Istraživanja CINS-a pokazuju da je u periodu 2013.-2019. vlasnicima malih hidroelektrana u Srbiji isplaćeno 105 miliona eura. Novac je dolazio od građana koji su kroz račune za struju plaćali posebnu nadoknadu za obnovljive izvore energije. Vlasnicima je novac išao na osnovu feed-in tarife. Prema Godzimirskom iz Norveškog instituta za međunarodne poslove, tarife igraju vitalnu ulogu u razvoju kapaciteta obnovljivih izvora - štite investitore od kolebanja cijena energije.

“Kada želite da odlučite da li ćete investirati u malu hidroelektranu ili vjetroпарк, morate znati da ćete dobiti dobar povrat ulaganja”, rekao je on za BIRN. “Stabilni sporazum s nacionalnom mrežom, koji vam omogućava da prodate energiju po određenoj cijeni, mnogo olakšava vašu odluku o ulaganju.”

Garancija stabilnog povrata novca tokom dužeg perioda može učiniti licencu za obnovljive izvore predmetom špekulacija. Povjerljiva diplomatska depeša američke ambasade u Beogradu aludira na živahnu trgovinu licencama 2009. godine - u vrijeme kada je Srbija postavljala temelje ovog sektora. U depeši, objavljenoj na WikiLeaksu, navodi se razgovor sa zvaničnicima Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), koja je pomagala u prikupljanju sredstava za obnovljive izvore. Autori depeše citiraju predstavnike banke kako upozoravaju da je tržište obnovljivih izvora “zadržalo kvalitet poput zlatne groznice, sa mnogo sitnih investitora (...) koji pokušavaju da dobiju licence u nadi da će ta prava brzo prodati drugim

investitorima”. “

Ne postoje dokazi da je u slučaju male hidroelektrane Seoce došlo do korupcije, kao ni u cjelokupnom upravljanju Vlade Srbije sektorom obnovljivih izvora energije. Međutim, postoje slučajevi gdje su feed-in tarife pružale mogućnost za korupciju.

Izvor: detektor.ba